

PRAVO BRAČNOG DRUGA NA SAMOOBRANU

Dr J. KUNIČIĆ

Predočujem pitanje u obliku *casusa*. Muž se često opija. Ne osvrće se na stanje svoje žene. Ne brine se ni za djecu. Ženu prisiljava da rađa nove živote. Imaju četvero ili više djece. Žena uviđa nerazumnost muževljeva postupka. Odbija njegov poziv na stvaralačku bračnu ljubav. Opire se, ili barem ozbiljno i iskreno izražava svoje negodovanje. S još više djece život postaje nesnošljiv. Ljudi je sažaljuju. Traži razne izlaze.

Pitanje je ovo: može li joj se savjetovati da uzme kontracepcijska sredstva? Ili možda da odmah poslije snošaja pokuša kemijskim sredstvima odstraniti spermiju kao nepravednog napadača? Razumije se, ukoliko se pokuša ovo posljednje, treba poduzeti korake prije nego dođe do začeca novog bića.

Na ovo sam pitanje odgovorio pozivajući se na encikliku *Humanae vitae*, br. 13. Odgovor je tiskan u reviji *Perfice munus*, Torino 1969, str. 2—9. Temelj toga odgovora postavio sam u činjenici da se u takvom slučaju ostvaruju svi uvjeti kao i u slučaju nepravednog napadača na život ili uzvišene životne vrednote. Doista, u našem slučaju ne napada direktno samo muž, nego materija (spermija) kao njegovo napadačko sredstvo.

Muž vrijeđa pravednost

Podimo od priznate istine da muž i žena u braku imaju ista prava u vezi s rađanjem i odgajanjem djece (kan. 1111). Postupak muževljev označuje njegovo pretjerano i neovlašteno posizanje za tuđim pravima. Ne vodi računa o fizičkom i psihičkom ekvilibriju žene, naprotiv, pretvara je u sredstvo izivljavanja. A žena je mužu jednakopravna. Prema tome, žena može ustati na obranu svojih prava. Nije dužna izlagati sebe trajnom mučeništvu.

Uostalom, i tradicionalna je moralka naučavala da žena nije dužna odgovoriti pozivu bračne ljubavi ako taj poziv nije u granicama morala i razumnosti, pravednosti. Ako muž nema prava pitati od žene pristanak na takav postupak, žena mu nije dužna niti odgovoriti na njegov poziv.

Želim reći da polazim od pretpostavke da se ne radi o nekim neznatnim poteškoćama kojima se žena izlaže, ne, treba da su posrijedi doista trajne i ozbiljne teškoće za njenu budućnost. U tom slučaju muž jednostavno gubi pravo na somatsko ostvarenje bračne ljubavi.

Smije li se žena zaštititi od eventualnog graviditeta? Smije li uzeti kontracepcijska sredstva? Ako su ta sredstva po naravi moralno diskvalificirana, kako je moguće primijeniti ih u praksi? Nisu li razlozi nekih moralista protiv te dopuštenosti — ozbiljne naravi? Tako bi neki od njih zanjekali ženi to pravo, jer da bi se ona time miješala u proces prirode, a ovaj isključivo ovisi o Bogu (Merkelbach, II, br. 1010). I taj razlog treba uzeti ozbiljno.

Ipak treba reći da načelo samoobrane za ženu ostaje netaknuto. U slučaju samoobrane dopušteno je upotrijebiti i silu, tj. odgovoriti na silu silom. I doista je čudno kako su ti moralisti mogli dopustiti da napadnuti može i silom odbiti napadača a u ovom slučaju ne bi dopustili samoobranu žene. Kao da se ne radi i ovdje o dopuštenosti čina s dvostrukim učinkom.

Da li se ispunjuje i onaj uvjet »zakonite samoobrane«? Svakom je jasno da drugog efikasnog sredstva nema. Kako će žena odbaciti nepravedni napadaj muža na doista efikasan i dovoljan način? Štoviše: ovdje se i ne radi da se ubije čovjek, radi se samo da se odstrani materija još neuzeta u jedinstvo ljudske osobe. Kao što ni čin »ubiti čovjeka« nije uvijek moralno diskvalificiran, slično nije ni ovdje odstraniti spermiju kao sredstvo nepravednog, nemoralnog napadaja.

Muž izopačuje ljubav

Bračna je ljubav posebne naravi. U svakom slučaju i ona mora biti kvalificirana kao dostojna čovjeka. Nije učinak slučaja. Nije produkt nesvjesnih evolutivnih snaga. Nije instinktivni poriv, nego ljubav koja doista od muža i žene čini jedno srce i jednu dušu. A o kakvom se jedinstvu duše i srca može govoriti kada muž postupa u pravcu razjedinjavanja duša i srdaca? Egoizam je negacija svake, ponajviše one bračne ljubavi. Nagon nije dostojan promišljene ljubavi, smišljenog predanja između muža i žene.

Muž je pozvan da sebe dađe ženi, da se oboje obogati. Dužan je sa ženom dijeliti žalosti i radosti. Ljubav nije nametljiva. Ona prije svega poštuje svoga partnera. Pretvoriti ženu u žrtvu svojih hirova jednostavno znači ženu sebi podrediti kao nerazumnu tvar.

Recimo i ovo: bračna ljubav kao vjernost uvijek je plemenita i može biti izvorom zasluga. A to će biti ako je shvaćena kao uzvišen zadatak; ako bračni drugovi surađuju s Bogom slobodno i svjesni svoje roditeljske odgovornosti (br. 1); ako se poklapa s integralnom vizijom čovjeka, poštujući životne vrednote kako ih ističe dostojanstvo čovjeka i kršćanina (br. 7). I kao takva doprinijet će na dobro samih roditelja (br. 9).

Iz ovoga je jasno zbog čega je papa ustvrdio da *nametnuti spolni bračni odnos predstavlja povredu moralnog reda* (br. 13). Rečeno je malo prije da je to povreda pravednosti, ženinih prava te da je to povreda autentične bračne ljubavi.

Muž ruši odgovorno očinstvo

Istina je da biološki zakoni u čovjeku predstavljaju sastavni dio čovjekove osobe (br. 10). To ne znači da biološke sile mogu nesmetano

zauzeti mjesto vrhovnog arbitra. One nikada ne mogu biti odlučujući faktor u određivanju dopuštenosti ili nedopuštenosti postupaka u bračnim odnosima. Noosfera upravlja biosferom. Razum u skladu s totalitetom čovječje osobe prihvaća poziv ljubavi kao svjesnog a ne nagonskog darivanja sebe partneru i čovječanstvu. A kako postupa muž? Rekli bismo jednostavno: on postupa neodgovorno, nesvjesno, infraracionalno, nemoralno.

A još jasnije nam odskače muževljeva povreda drugih obzira. Muž svojim postupkom ne postupa razborito prema fizičkim, ekonomskim, psihičkim i socijalnim prilikama svoje obitelji. Ne cijeni svoju ženu. S njom se ne suživljuje. Ne opslužuje onaj zlatni zakon bračnog života: *sinhroniziranja ljubavi*. A ženu će mu okolina sažaljevati, možda će je ismijevati. Drugim riječima: muževljev postupak s više strana odstupa od Božje namisli o braku.

Muž uništava princip totaliteta

Ovaj bi se princip mogao formulirati ovako: dio postoji u vidu cjeline — blagostanje dijela podređeno je blagostanju cjeline — cjelina određuje dio — cjelina može disponirati dijelom. Međutim, tako formuliran princip mogao bi postati izvorom mnogih krivih tumačenja u smislu organizizma. Nikad se, naime, ne smije poistovjetiti odnos čovjeka prema zajednici kao dijela prema cjelini, jer svaki je čovjek u sebi osoba, predstavlja vrijednost za sebe. Čovjek kao osoba je korijen, razlog i cilj svih društvenih institucija.

Ovdje se uzima princip totaliteta s gledišta cjelovitog promatranja čovjeka kao osobe. Uzmimo ženu kao integralnu osobu. Ona ne može dopustiti da ono što je biološko, recimo preuzimanje na sebe silom nametnuti teret djece, dođe u sukob s višim njenim obavezama, s višim vrednotama života i milosti. Ona može paralizirati funkciju biosfere da spasi život razuma, duha i milosti (br. 7; 14; 17 sl.).

U atmosferi toga totaliteta dolazi i pojam ljubavi kao ujedinjenja. Muž ženi *nameće* to ujedinjenje. Znači da ne postupa po diktatu ljubavi ukoliko sjedinjuje, nego neslaganja koje razdvaja. A tako se ne može govoriti ni o drugim ujedinjujućim snagama, npr. razumijevanju, međusobnom podnošenju, suživljavanju itd. Osnovno je načelo braka da u njemu bračni drugovi moraju naći svoje usavršenje (br. 9), svoje upotrijebljenje, pravilan odnos prema Bogu, bližnjemu i društvu. Promislimo upravu u vezi sa socijalnom dimenzijom kako je ubitačno što se društvo opterećuje djecom koja će mu zadavati brige i rušiti socijalni red, jer će se »odgajati« u nepovoljnim obiteljskim prilikama.

A da se i ne govori da takvi odnosi između muža i žene ne mogu nikako postati izvorom duhovnog i nadnaravnog obogaćenja. Kako će potrebne nadnaravne milosti sići u duše bračnih drugova neraspoloženih da prime pa i one naravne darove? Kako će nadnaravne kreposti obogatiti njihove odnose kad muž izričito radi protiv zahtjeva kreposti? Naravno nigdje i nikada ne može izostati, pa ni u funkcioniranju nadnaravnog života. Samo ispravna naravna ljubav može postati bazom pravilnog ucjepljenja nadnaravne ljubavi.

I na taj način integralna vizija čovjeka, u našem slučaju integralna vizija žene, ne dopušta joj da pristane uz niske zahtjeve muža, jer bi to značilo postati s njim suradnicom u nemoralnom djelu neodgovornog očinstva, nerazumne ljubavi, prevlasti instinkta nad razumom i krepošću itd.

Neke opaske

Vidi se iz ovoga kako se u enciklicj *Humanae vitae* nalaze doista dobre sjemenke iz kojih se mogu razviti stabla korisnih nauka. Treba te sjemenke razvijati. Tako izgleda da se s punim pravom može apelirati na br. 13. da se dokaže ispravnost primjene principa samoobrane na odnos između muža i žene u vezi s našim pitanjem. Papa tvrdi da je muževljevi postupak u ovom slučaju prava *povreda moralnog reda*. Lako je pokazati da je to povreda morala na području pravednosti, ljubavi, poštivanja osobe u ženi itd. Zaključak, čini se, izvodi se strogom logikom, tj. da se žena može poslužiti jedino raspoloživim sredstvom samoobrane: kontracepcijskim sredstvima.

Možemo li naći potvrdu ovoj istini u dokumentima crkvenog učiteljstva van ove enciklike? Proširila se vijest da su časne sestre u Kongu, iz straha da ne budu silovane, prethodno uzele kontracepcijska sredstva po savjetu stručnjaka i uz odobrenje crkvenih vlasti. Pitanje je poslano u Rim. Odgovor je došao samo privatno, od teologa nesumnjive ortodoksnosti, npr. Palazzinija i Hürtha.

Kod nas je to rješenje usvojio o. K. Nola (*De sexto*, str. 136). Nola obrazlaže pozitivno rješenje time da se u tom slučaju ne radi o svojevolumnom spolnom činu sa strane tih časnih sestara. One nisu u braku, niti su na sebe uzele dužnost rađanja. Naprotiv, zavjetom su se ogradile od tog zadatka. Prema tome, časne sestre mogu upotrebljavati sredstva svoje samoobrane. To isto, piše Nola, može činiti i neudata i udata žena ako bi joj prijetila pogibelj prisile. Dakle, slobodno bi bilo i spriječiti da dođe do oplodnje i ubačenu spermiju istjerati.

Razumije se, žena se može latiti tih sredstava jedino ako bi začecem doista došla u neugodnu životnu situaciju. Da žena u braku mora biti izložena nekim neugodnostima u vezi s materinstvom, to je stvar po sebi jasna. Ona je znala za to i prije ulaska u brak. Bračni je život po svojoj naravi neki rizik, ali nije opravdano da muž hotimično baca ženu u duge, teške, nepodnošljive tegobe.

Još je jasnije da bi žena mogla lako biti zavedena prividnim razlozima. Ona se ne smije osloniti na svoj sud. Neka se savjetuje s iskusnim ispovjednicima. Uvaženi teolozi misle da bi ženj u našem slučaju moglo biti dopušteno posegnuti za spomenutim sredstvima. Dok Crkva ne izjavi da je to nedopušteno, ispovjednik bi mogao savjetovati ženi takav postupak, razumije se, uz spomenute prekaucije.

Ako se kaže da žena može posegnuti za tim sredstvima da odbije od sebe nepravedan napadaj muža, ne znači da ona to mora učiniti. Ona može sebe izložiti i težim životnim tegobama iz ljubavi prema mužu, iz želje za pokorom, ali ni ta ljubav za pokorom ne bi bila kreposna kada bi žena svojim popuštanjem izložila sebe ili djecu ekvivalentnoj smrti. U tom bi slučaju njena pokora i njena ljubav vrijeđala krepost.

Uvijek žena mora biti načistu da mora dokazati svoje negodovanje. Da se ne solidarizira s mužem. I mora formirati svoju savjest objektivno, istinski, iskreno. Ona doista mora vidjeti da li je u stanju ili nije preuzeti na sebe nove porođaje. I mora mužu jasno dokazati da se njegovoj prisili protivi. Ispovjednik će moći prosuditi da li se doista radi o nepravednom postupku od strane muža. Žena ne smije suditi po načelu »širokih rukava«, da time uspava svoju savjest.

I ovdje se vidi kako doista između zakona o prenošenju života i iskaza autentične bračne ljubavi ne može biti proturječja, kako se lijepo programatski izrazio Drugi vatikanski koncil (GetS, br. 51).

SUMMARIUM

Parvulus hic articulus uni respondet quaesito quod modernorum agitat mentes: estne licitum aliquando in relationibus inter virum et uxorem ad principium iustae sui defensionis appellare? Pōnit casum: vir ebrietati deditus de statu uxoris et puerorum nihil curat, sed fere omnia consumit in potu, uxoris curis omnia familiae negotia relinquendo. Nunc autem ab uxore novas suscitare vitas vult, quod uxori semper novas, diuturnas ac onerosas imponit curas cum detrimento salutis physicae ac periculo aequilibrii moralis. Estne licitum appellare and num. 13. encyclicae HUM. VITAE? Vir nec autentici amoris, nec iustitiae, nec responsabilis paternitatis, nec prudentiae observat regulas, sed actum contra moralitatis criteria uxori vi imponit. Potestne uxor ad media contraceptiva confugere? Auctor responsum dedit pariter in lingua italica in ephemeride PERFICE MUNUS, 1969, num. 1, pag. 2—9. Salvo meliore iudicio videtur affirmative respondendum, multis tamen praecautiōibus haud neglectis.